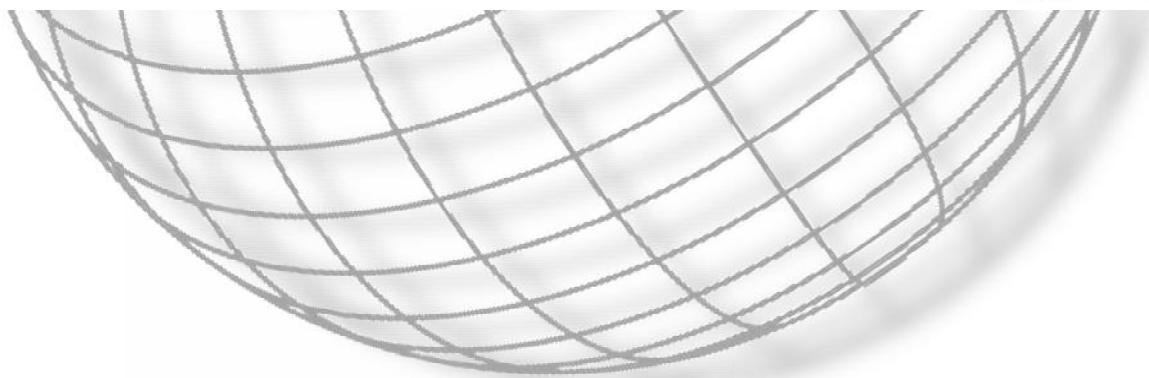

НАСОЧУВАЧКИ ПРИНЦИПИ ЗА БИЗНИС И ЧОВЕКОВИ ПРАВА

ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РАМКАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ЗА „ЗАШТИТА, ПОЧИТУВАЊЕ И НАДОМЕСТУВАЊЕ“

Наслов на оригиналот:

Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework (2011) [A/HRC/17/31]

Превод: Билјана Котевска

Лектура: Андријана Папик

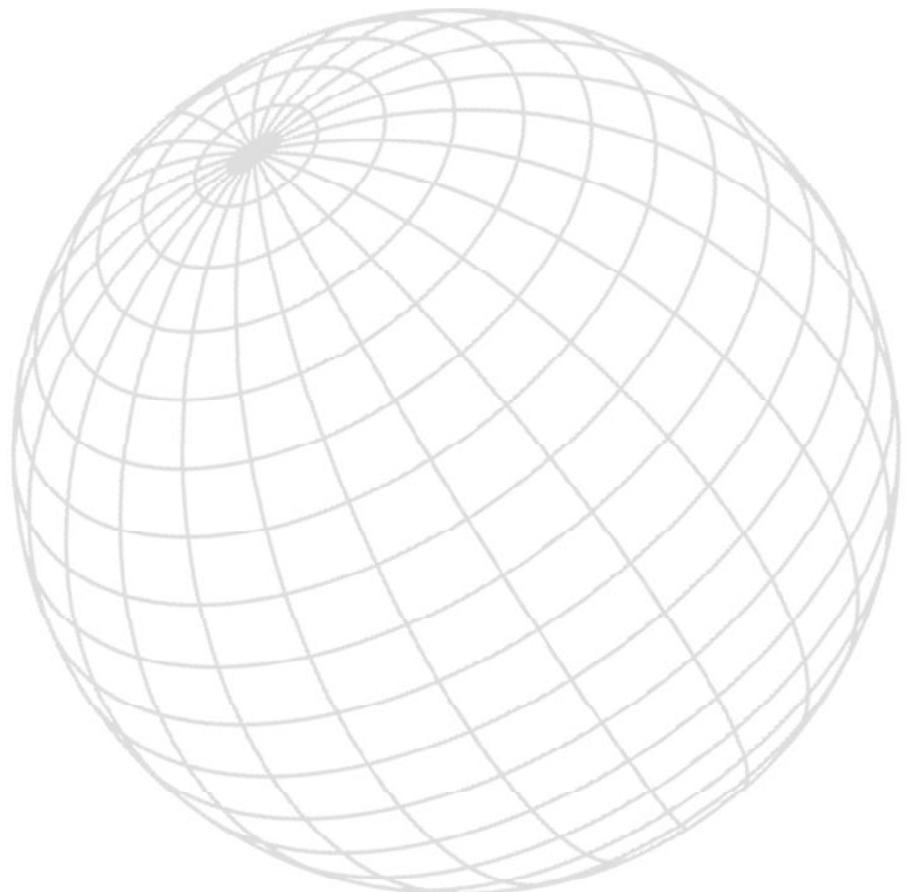
Центар за регионални истражувања и соработка „Студиорум“

март 2014 година

НАСОЧУВАЧКИ ПРИНЦИПИ ЗА БИЗНИС И ЧОВЕКОВИ ПРАВА:

ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РАМКАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ЗА „ЗАШТИТА, ПОЧИТУВАЊЕ И НАДОМЕСТУВАЊЕ“

НАСОЧУВАЧКИ ПРИНЦИПИ

Овие Насочувачки принципи се темелат на признавањето на:

- (а) Постојните обврски на државите да ги почитуваат, заштитуваат и унапредуваат човековите права и основни слободи;
- (б) Улогата на деловните претпријатија како специјализирани органи во општеството кои извршуваат специјализирани функции а кои треба да работат согласно сите важечки закони и да ги почитуваат човековите права;
- (в) Потребата правата и обврските да бидат пропратени со соодветни и ефективни лекови во случај на нивно прекршување.

Овие Насочувачки принципи се однесуваат на сите држави и на сите деловни претпријатија, како на транснационалните така и на сите останати, независно од нивната големина, сектор, локација, сопствеништво и структура.

Овие Насочувачки принципи треба да се сфатат како кохерентна целина и треба да се толкуваат, засебно и заедно, во согласност со нивните цели за зајакнување на стандардите и практиките во однос на бизнисот и човековите права во насока на постигнување видливи резултати за засегнатите поединци и заедници, придонесувајќи, притоа, кон општествено одржлива глобализација.

Ниту еден дел од овие Насочувачки принципи не треба да се толкува како создавање нови меѓународно-правни обврски ниту, пак, како ограничување или поткопување на која било правна обврска што една држава може да ја има преземено или која ја има според меѓународното право за човекови права.

Овие Насочувачки принципи треба да се имплементираат на недискриминаторски начин, при што посебно внимание ќе се посвети на правата и потребите, како и на предизвиците со кои се соочуваат поединци кои се дел од групи или од население кое може да биде под зголемен ризик од ранливост или маргинализираност, а предвид ќе се земат различните ризици со кои се соочуваат жените и мажите.

I. ОБВРСКА НА ДРЖАВАТА ЗА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

A. Основни принципи

1. Државите мора да штитат од злоупотреба на човековите права на својата територија и/или јурисдикција од трети страни, вклучително и во рамки на деловните претпријатија. Оттука, неопходно е преземање соодветни чекори за спречување, истражување, казнување и реституција на такви злоупотреби преку ефективни јавни политики, законодавство и судска заштита.

Коментар

Обврските на државите кои произлегуваат од меѓународното право за човекови права им налагаат да ги почитуваат, заштитуваат и унапредуваат човековите права на поединците на својата територија и јурисдикција. Ова ја вклучува должноста за заштита од злоупотреба на човековите права од трети страни, вклучително и од деловните претпријатија.

Обврската на државата да заштитува е стандард на однесување. Оттука, државите не се *per se* одговорни за злоупотребите на човековите права од страна на приватните чинители. Но државите можат да ги прекршат своите обврски кои произлегуваат од меѓународното право за човекови права доколку таквата злоупотреба може да им се припише ним или доколку државата не презела соодветни чекори за спречување, истражување, казнување и надоместување во врска со ваквата злоупотреба од страна на приватни чинители. Иако, генерално, државите имаат дискреционо право да одлучат какви чекори ќе преземат, тие треба да ги разгледаат сите можни допуштени превентивни мерки за надоместување, вклучително и јавните политики, законодавството и судската заштита. Исто така, државите имаат обврска да го штитат и промовираат владеењето на правото, вклучително и преку преземање мерки со кои ќе се обезбедат еднаквост пред законот, негова фер примена и соодветно ниво на отчетност, правна сигурност и процедурална и правна транспарентност.

Ова поглавје се фокусира на превентивните мерки додека, пак, Поглавјето III укажува на мерките за надоместување.

2. Државите треба јасно да ги утврдат очекувањата дека сите деловни претпријатија со домицил на нивната територија и/или јурисдикција ќе ги почитуваат човековите права преку своето работење.

Коментар

Во моментов, според меѓународното право за човекови права, државите генерално не се обврзани да ги уредуваат екстрапротериторијалните активности на деловните претпријатија кои имаат домицил на нивната територија и/или јурисдикција. Генерално, не им е ниту забрането да го прават тоа, доколку постои признаена основа за јурисдикцијата. Во рамки на овие параметри, некои од телата за човекови права препорачуваат државите да преземат чекори за да спречат злоупотреби кои се сторени во странство од страна на деловните претпријатија кои се под нивна јурисдикција.

Постојат силни аргументи за да државите јасно ги постават во своите применети политики очекувањата дека деловните претпријатија ќе ги почитуваат човековите права во странство, особено онаму каде што и самата држава е вклучена или ги поддржува тие претпријатија. Аргументите

вклучуваат предвидливост за деловните претпријатија преку давање кохерентни и конзистентни пораки, како и зачувување на угледот на државата.

Државите имаат усвоено различни пристапи во оваа насока. Некои претставуваат домашни мерки со екстрапроторијални импликации. Дел од примерите вклучуваат барања компаниите-мајки да известуваат за глобалното работење на целото претпријатие; мултилатерални инструменти на некој право, како што се Насоките за мултинационални претпријатија на Организацијата за економска соработка и развој; и стандарди во работењето кои може да ги бараат институциите што поддржуваат надворешни инвестиции. Другите пристапи вклучуваат директно екстрапроторијално законодавство и негова примена. Ова ги опфаќа и системите на кривично право кои дозволуваат гонење врз основа на државјанството на сторителот независно од местото каде што е сторено делото. Различни фактори може да придонесат за перципираната и фактичката разумност на активностите на државите, како на пример, дали тие се засновани врз некоја мултилатерална спогодба.

Б. Оперативни принципи

Општи регулататорни функции и функции поврзани со јавните политики на државите

 3. Со цел исполнување на својата обврска да заштитуваат, државите треба да:

- (а) Спроведуваат закони кои имаат за цел или резултираат со барање од деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права, и периодично да ја оценуваат соодветноста на овие закони и да ги пополнуваат празнините;
- (б) Обезбедат дека законите и политиките со кои се уредува основањето и работењето на деловните претпријатија, како на пример деловното право, нема да ги ограничуваат, туку ќе им овозможат на претпријатијата да ги почитуваат човековите права;
- (в) Овозможат ефективни насоки за деловните претпријатија со цел почитување на човековите права при работењето;
- (г) Охрабрат, а каде е можно и да бараат, деловните претпријатија да ги информираат како се справуваат со нивното влијание врз човековите права.

Коментар

Државите не треба да поаѓаат од претпоставката дека деловните претпријатија секогаш претпочитаат или имаат корист од државната неактивност, и треба да разгледуваат можности за паметна комбинација на различни мерки – национални и меѓународни, задолжителни и доброволни – со цел да се поттикне почитувањето на човековите права од страна на деловните претпријатија.

Неуспехот да се спроведат важечките закони кои директно или индиректно го регулираат почитувањето на човековите права во деловното работење често претставува значителна правна празнина во практиката на државата. Ваквите закони може да бидат од закони за недискриминација, за работни односи, па сè до закони за животната средина, сопственоста, приватноста и антикорупцијата. Токму затоа, важно е државите да проценат дали таквите закони тековно се спроведуваат ефективно, а доколку тоа не е случај, да ги утврдат причините и мерките со кои може да се поправи таквата ситуација.

Подеднакво важно е државата да преиспита дали овие закони имаат доволен опфат, имајќи ги предвид еволутивните околности, и дали, заедно со релевантните политики, овозможуваат поволна средина за почитување на човековите права во деловното работење. На пример, често потребна е поголема јасност во некои области на правото и политиките, како на пример во оние коишто се

однесуваат на пристапот до земјиште, вклучително и на правото на сопствеништво или користење земјиште, за да се заштитат и имателите на права и деловните претпријатија.

Законите и политиките кои го регулираат основањето и работењето на деловните претпријатија, како на пример корпоративните или законите за финансиските гаранции, директно го обликуваат деловното однесување. Сепак, нивните последици по човековите права остануваат недоволно разбрани. На пример, деловното или, пак, правото за финансиски гаранции недоволно јасно пропишуваат кои се дозволени, а уште помалку кои се задолжителни, активности на деловните претпријатија и нивните канцеларии во врска со човековите права. Законите и политиките во оваа област треба да дадат доволно јасни насоки за да претпријатијата бидат во можност да ги почитуваат човековите права, имајќи ја, притоа, предвид, улогата на постојната управувачка структура, како што се управните одбори.

Насоките за деловните претпријатија за почитување на човековите права треба да укажат на очекуваните исходи и да помогнат во споделувањето на добрите практики. Тие треба да понудат совети за соодветните методи, вклучително и за должно внимание за човековите права, и како ефективно да се разгледуваат родовите прашања, ранливоста и/или маргинализираноста, препознавањето на специфичните предизвици со кои може да се соочуваат домородното население, жените, националните и етничките малцинства, религиозните и јазичните малцинства, децата, лицата со попречености, мигрантите-работници и нивните семејства.

Националните институции за човекови права кои се во согласност со Париските принципи имаат значајна улога во помагањето на државите да утврдат дали релевантното законодавство е во согласност со нивните обврски во врска со човековите права и дали ефективно се спроведува, како и во давањето на насоки на деловните претпријатија и другите недржавни чинители во врска со човековите права.

Комуникацијата со деловните претпријатија во врска со начините на кои тие се справуваат со своето влијание врз човековите права може да опфаќа од неформални ангажмани со погодените засегнати страни до формално јавно известување. Важно е државното охрабрување, а онаму каде што е тоа соодветно и барање, на ваква комуникација сè со цел поттикнување на почитувањето на човековите права од страна на деловните претпријатија. Стимулациите за комуницирање на соодветни информации може да бидат во форма на одредби коишто ќе му дадат тежина на ваквото известување за сопственото работење во случај на каква било судска или административна постапка. Задолжителната комуникација може да биде особено соодветна кога природата на деловното работење или контекстот во којшто се работи претставуваат значителен ризик за човековите права. Јавните политики или законите во оваа област може да дадат корисни појаснувања за тоа како деловните чинители треба да комуницираат, помагајќи го, притоа, обезбедувањето на пристапноста и точноста на пренесените информации.

Секоја одредба која утврдува што претставува соодветна комуникација, треба да ги земе предвид ризиците коишто може да ги предизвика за безбедноста и сигурноста на поединците и капацитетите; легитимните барања за комерцијална доверливост; и разликите во големината и структурата на компаниите.

Барањата за финансиското известување треба да појаснуват дека влијанието врз човековите права во некои случаи може да биде „материјално“ или „значително“ за економското работење на деловното претпријатие.

Врската држава-бизнес

4. Државите треба да преземат дополнителни чекори за заштита од злоупотреби на човековите права од страна на деловните претпријатија коишто се во сопственост или под контрола на државата, или коишто добиваат значителна поддршка и услуги од државни агенции, како на пример агенции кои даваат

кредити за извоз, или агенции кои даваат државни гаранции за инвестирање и други гаранции, вклучително, онаму каде што е соодветно, и преку барање да се обрне должно внимание на човековите права.

Коментар

Согласно меѓународното право за човековите права, секоја држава засебно е главен носител на обврските, а сите држави заедно се чувари на меѓународниот систем за заштита на човековите права. Кога едно деловно претпријатие е под контрола на државата или кога неговото дејствување може на друг начин да ѝ се припише на државата, кршењето на човековите права од страна на претпријатието може да повлече и повреда на меѓународните правни обврски на самата држава. Згора на тоа, колку поблиску е деловното претпријатие до државата или колку повеќе зависи од органите воспоставени согласно законот или со поддршка на даночните обврзници, толку посилна ќе биде причината поради која државата ќе воспостави политика со која ќе се обезбеди почитувањето на човековите права од страна на тоа деловно претпријатие.

Кога државите ги поседуваат или контролираат деловните претпријатија, тогаш тие имаат најголеми можности во рамки на своите овластувања да обезбедат спроведување на релевантната политика, законодавството и прописите врзани за почитувањето на човековите права. Вообичаено, највисокото раководство поднесува извештаи до државните агенции, а соодветните државни оддели имаат поголеми овластувања да вршат контрола и надзор, како и да осигураат дека ефективно се спроведува начелото за должно внимание на човековите права. (Овие претпријатија подлежат и на корпоративна одговорност за почитувањето на човековите права, за што ќе стане збор во Поглавје II).

Низа агенции, формално или неформално врзани за државата, може да им пружат поддршка и услуги на деловните претпријатија во нивното работење. Тука спаѓаат агенции за кредити за извоз, агенции за официјално осигурување на инвестиции или за финансиски гаранции, развојни агенции и институции за финансиски развој. Секојпат кога експлицитно не ги вклучуваат реалните и потенцијалните негативни влијанија што корисничките претпријатија можат да ги имаат врз човековите права, овие агенции се изложуваат на ризик – во регулаторна, финансиска, политичка и потенцијално правна смисла – поддржувајќи каква било штета, а може и да ги зголемат предизвиците поврзани со човековите права со кои се соочува државата–примач.

Со оглед на овие ризици, државите треба да ги поттикнуваат, а по потреба и да бараат, како од самите агенции, така и од деловните претпријатија или проекти коишто ги поддржуваат, да го почитуваат начелото на должностното внимание за човековите права. Барањето за должно внимание за човековите права е најверојатно најкорисно во случаите кога природата или контекстот на деловното работење ги доведуваат човековите права во опасност.

5. Државите треба да вршат соодветен надзор со цел да ги исполнат своите обврски кои произлегуваат од меѓународното право за човекови права при склучување договори или донесување закони со кои деловните претпријатија ќе треба да даваат услуги кои може да имаат влијание врз уживањето на човековите права.

Коментар

Државите не се ослободени од своите обврски по основ на меѓународното право на човековите права кога ја приватизираат сферата на пружање услуги кои можат да влијаат врз уживањето на човековите права. Неуспехот на државата да обезбеди дека деловните претпријатија кои даваат вакви услуги работат согласно обврските на државата поврзани со човековите права, може да повлече и правни, но и последици по угледот на самата држава. Оттаму, неопходно е државите јасно да ги истакнат своите очекувања од претпријатијата да ги почитуваат човековите права во релевантните договори за услугите или во соодветното законодавство. Државите треба да се погрижат дека ќе можат да

вршатделетворен надзор врз активностите на претпријатијата, вклучително и преку соодветни независни механизми за мониторинг и отчетност.

6. Државите треба да го промовираат почитувањето на човековите права од страна на деловните претпријатија со кои имаат комерцијални трансакции.

Коментар

Државите склучуваат разни деловни трансакции со претпријатијата, и тоа не само во поглед на јавните набавки. Ова им пружа на државите - засебно и колективно - единствени можности да ја унапредуваат свеста за човековите права и нивното почитување, вклучувајќи и со посредство на условите во договорите, со должно внимание кон релевантните обврски на државата по основ на домашното и меѓународното право.

Поддршка на почитувањето на човековите права од страна на деловните претпријатија во области погодени од конфликт

7. Со оглед на тоа дека ризикот од сериозни злоупотреби на човековите права е зголемен во области погодени од конфликт, државите треба да помогнат во напорите да се обезбеди дека деловните претпријатија кои работат во таков контекст не се вклучени во такви злоупотреби, вклучително и преку:

- (а) Ангажирање во најраната можна фаза со деловните претпријатија за да им се помогне да ги идентификуваат, спречат и намалат ризиците за човековите права, поврзани со нивните активности и деловни односи;
- (б) Давање соодветна помош на деловните претпријатија да проценат и да одговорат на зголемените ризици од злоупотреба, со особено внимание на родовото и сексуалното насилиство;
- (в) Одбивање пристап до јавна поддршка и услуги за деловните претпријатија коишто се вклучени во сериозни злоупотреби на човековите права и одбиваат соработка за справување со ситуацијата;
- (г) Обезбедување дека преземените политики, закони, регулативи и мерки за спроведување имаат ефект при справувањето со ризикот за вмешаност на деловните претпријатија во сериозните злоупотреби на човековите права.

Коментар

Некои од најтешките повреди на човековите права во кои се вмешани и деловни претпријатија се случуваат за време на конфликти за контрола над некоја територија, ресурси или над самата власт, при што не може да се очекува дека системот за заштита на човековите права правилно ќе функционира. Одговорните деловни претпријатија сè почесто бараат насоки од државата како да избегнат самите да придонесуваат кон кршењето на човековите права во ваквите сложени контексти. Потребни се иновативни и практични пристапи. Поточно, важно е да се насочи вниманието кон опасноста од сексуалното и родовото насилиство, кое зема замав особено за време на конфликт.

Важно е сите држави да се справуваат со прашањата пред да се влоши ситуацијата на терен. Во подрачјето погодено од конфликт, државата-домаќин може да е во состојба соодветно да ги штити човековите права поради недостиг на ефективна контрола. Токму затоа, секаде каде што се вклучени транснационални компании, нивните матични држави имаат задача да им помогнат како на самите корпорации, така и на државите-домаќини во напорите да осигураат дека деловните претпријатија не

се вмешани во злоупотребите на човековите права, а соседните држави можат да дадат значајна дополнителна поддршка.

Со цел постигнување поголема усогласеност на политиките и помагање на деловните претпријатија во такви ситуации, матичните држави треба да поттикнуваат поблиска соработка меѓу своите развојни агенции, министерствата за надворешна политика и трговија и институциите што финансираат извоз во своите главни градови и во амбасадите, како и помеѓу овие агенции и владеачките органи во државата-домаќин; понатаму, да развиваат индикатори за рано предупредување на државните агенции и деловните претпријатија за можните проблеми; како и да укажат на последиците од неуспехот претпријатието да соработува во такви услови, вклучувајќи и преку ускратувањето или повлекување на постојната државна поддршка или услуги или, кога е тоа можно, ускратување на можноста за таква поддршка во иднина.

Државите треба да ги предупредат деловните претпријатија за зголемената опасност од вмешаност во тешки повреди на човековите права во подрачјата погодени од конфликти. Тие треба да преиспитаат колку нивните политики, законодавство, прописи и мерки за спроведување овозможуваат избегнување на ваквиот зголемен ризик, вклучувајќи и преку усвојување одредби за должно внимание за човековите права од страна на претпријатијата. Притоа, државите треба да преземат соодветни чекори за да ги елиминираат сите утврдени пропусти. Тоа може да опфати и испитување на граѓанската, административната или кривичната одговорност на претпријатијата кои работат или имаат седиште на нивна територија и/или јурисдикција, а кои извршиле или придонесле кон тешки повреди на човековите права. Згора на тоа, државите треба да ги разгледаат можностите за примена на мултилатерални пристапи за спречување и справување со таквите дела, како и да поддржат ефективни колективни иницијативи.

Сите овие мерки ги надополнуваат обврските на државата по основ на меѓународното хуманитарно право во ситуации на вооружен конфликт, како и по основ на меѓународното кривично право.

Обезбедување кохерентност на политиките

8. Државите треба да обезбедат дека сите владини оддели, агенции и други институции со седиште во државата кои имаат влијание врз деловните практиките, се запознаени и ги почитуваат обврските на државата во врска со човековите права при исполнувањето на своите мандати, вклучително и преку давање соодветни информации, обуки и поддршка.

Коментар

Не постојат неизбежни тензии помеѓу обврските на државите за човековите права и законите и политиките со кои се утврдува деловната пракса. Меѓутоа, повремено, државите мораат да донесуваат тешки одлуки со кои би ги усогласиле различните општествени потреби. Со цел да ја постигнат соодветната рамнотежа, државите треба да имаат широк пристап во решавањето на актуелните прашања поврзани со човековите права и бизнисотза да можат да обезбедат и вертикална и хоризонтална кохерентност на домашната политика.

Вертикалната усогласеност на политиките подразбира дека државите ги имаат потребните политики, закони и постапки со чија помош ќе ги спроведуваат своите обврски по основ на меѓународното право на човековите права. Хоризонтална усогласеност, пак, значи дека органите и агенциите кои влијаат врз деловните практики, како на национално, така и на пониските нивоа, вклучително и оние кои се задолжени за деловното право и регулирање на хартиите од вредност, инвестициите, кредитирањето и осигурувањето на извозот, тргувачкото и трудот се запознаени и делуваат согласно обврските на владите поврзани со човековите права.

9. Државите треба да имаат соодветно место во домашните политики за обврските поврзани со човековите права при остварувањето на целите на деловните политики со други држави или деловни претпријатија, на пример преку инвестициски спогодби или договори.

Коментар

Економските спогодби кои државите ги склучуваат со други држави или деловни претпријатија – како што се билатералните спогодби за инвестиции, спогодбите за слободна трговија или договорите за инвестициски проекти – создаваат нови економски можности за државите. Но тие можат да влијаат и врз достапниот простор во домашните политики на државата. На пример, условите на меѓународните спогодби за инвестиции можат да ги ограничат државите да го применуваат новото законодавство за човековите права во потполност или, пак, да ги доведат во опасност да бидат предмет на задолжителна меѓународна арбитража во случај на примена на тоа законодавство. Токму затоа, државите треба да се осигураат дека и понатаму ќе имаат соодветна политика и регулататорни можности за да ги заштитат човековите права согласно условите на тие спогодби, истовремено пружајќи им неопходна заштита на инвеститорите.

10. Државите, кога делуваат како членови на мултилатерални институции кои работат со деловни прашања, треба:

- (а) Да бараат гаранции дека тие институции нема ниту да ги онезвоможат државите во исполнувањето на нивната должност да заштитуваат ниту, пак, ќе ги спречат деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права;
- (б) Во рамките на мандатот и надлежностите, да ги охрабрат овие институции да го промовираат почитувањето на човековите права во бизнисот и каде што ќе биде потребно, да ѝ помогнат на државата да ја исполни својата обврска за заштита од злоупотреби на човековите права од страна на деловните претпријатија, вклучително и преку техничка помош, градење капацитети и подигнување на свеста;
- (в) Врз основа на овие Насочувачки принципи, да промовира разбирање и унапредување на меѓународната соработка во справувањето со предизвиците поврзани со бизнисот и човековите права.

Коментар

Потребна е поголема усогласеност на политиките и на меѓународно ниво, вклучително и кога државите учествуваат во мултилатерални институции кои се занимаваат со деловни прашања, како што се меѓународните трговски и финансиски институции. Државите ги задржуваат своите обврски по основ на меѓународното право на човековите права и кога учествуваат во такви институции.

Јакнењето на капацитетите и подигнувањето на свеста преку таквите институции може да одигра клучна улога во помагањето на државите да ги исполнат своите обврски да пружаат заштита, помеѓу останатото, и по пат на создавање услови за размена на информации за предизвиците и најдобрата практики, со што би се промовирале подоследни пристапи.

Колективното делување преку мултилатералните институции може да им помогне на државите да обезбедат еднакви правила на игра во однос на почитувањето на човековите права од страна на претпријатијата, но би требало тоа да го прават така што ќе ги поттикнуваат оние коишто заостануваат. Важна улога може да одигра и соработката помеѓу државите, мултилатералните институции и останатите заинтересирани страни.

Во овој поглед, овие Насочувачки принципи даваат заедничка референтна точка и можат да послужат како корисна основа за постигнување кумулативен позитивен ефект, при што ќе бидат земени предвид соодветните улоги и одговорности на сите заинтересирани страни.

II. КОРПОРАТИВНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОЧИТУВАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

A. Основни принципи

11. Деловните претпријатија треба да ги почитуваат човековите права. Ова значи дека тие треба да избегнуваат какво било повредување на човековите права на другите и треба да се справуваат со негативното влијание врз човековите права кон кое и тие придонесуваат.

Коментар

Одговорноста да се почитуваат човековите права претставува општа норма на очекувано однесување за сите претпријатија, каде и да работат. Таа постои независно од можностите и/или спремноста на државите да ги исполнуваат своите обврски врзани за човековите права, и не ги намалува. Таа постои и покрај обврските за почитувањето на националните закони и прописи со кои се штитат човековите права.

Справувањето со негативните влијанија врз човековите права бара преземање адекватни мерки за нивно спречување, ублажување и по потреба, обесштетување.

Претпријатијата можат да преземаат и други обврски или активности со цел поддршка и унапредување на човековите права, кои можат да придонесат за уживањето на правата. Но со тоа тие не можат да надоместат какво било непочитување на човековите права во текот на своето работење.

Претпријатијата не би требало да ги поткопуваат можностите на државата да ги исполнува своите обврски врзани за човековите права, вклучувајќи и преку преземање активности кои би можеле да го ослабат интегритетот на судските постапки.

12. Одговорноста на деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права се однесува на меѓународнопризнаените човековите права, разбрани, во најмала мера, како оние права кои се содржани во Меѓународната повелба за човекови права и принципите за основните права содржани во Декларацијата за основните принципи и права на работа на Меѓународната организација на трудот.

Коментар

Со оглед на тоа дека претпријатијата можат да влијаат практично врз целиот спектар на меѓународно утврдените човекови права, нивната одговорност да ги почитуваат се однесува на сите тие права. Во пракса, некои права може да позагрозени други во одредени граници или околности, поради што потребно е да им се посвети поголемо внимание. Меѓутоа, ситуациите може да се менуваат, па затоа сите човекови права треба да подлежат на периодично разгледување.

Авторитативна листа на клучните меѓународно утврдени човекови права е содржана во Меѓународниот повелба за човековите права (кој го сочинуваат Универзалната декларација за човековите права и главните инструменти преку кои таа беше кодифицирана: Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, Меѓународниот пакт за економските, социјални и културни права), а ја надополнуваат начелата поврзани со темелните права загарантирани со осумте клучни конвенции на МОТ, онака како што се изложени во Декларацијата за темелните начела и права на работа. Ова се показателите врз основа на кои останатите општествени актери го оценуваат влијанието на деловните

претпријатија врз човековите права. Одговорноста на претпријатијата да ги почитуваат човековите права се разликува од прашањата за правната одговорност и примената на правото, кои и понатаму воглавно се уредени со националното законодавство во соодветните јурисдикции.

Во зависност од околностите, можно е претпријатијата да мора да земат предвид и дополнителни стандарди. На пример, претпријатијата треба да ги почитуваат човековите права на лицата кои припаѓаат на одредени групи или категории на население, а на кои потребно е да им се посвети поголемо внимание во случај нивното работење негативно да се одразува врз нивните човековите права. Во врска со тоа, во рамките на Обединетите нации се усвоени дополнителни инструменти за правата на домородните народи, жените, националните, етничките, верските и јазичните малцинства, децата, лицата со попречности, работниците-мигранти и нивните семејства. Покрај тоа, во ситуации на вооружен конфликт, деловните претпријатија треба да ги почитуваат стандардите на меѓународното хуманитарно право.

 13. Одговорноста да се почитуваат човековите права подразбира дека деловните претпријатија:

- (а) **Ќе избегнуваат да предизвикуваат или придонесуваат кон негативно влијание врз човековите права преку своите активности, и дека ќе се справат со ваквото влијание кога тоа ќе се случи;**
- (б) **Ќе настојуваат да го спречат или намалат негативното влијание врз човековите права кое е директно поврзано со нивното работење, производи или услуги, а кои произлегуваат од нивните деловни односи, дури и ако тие не придонесле за ваквото влијание.**

Коментар

Претпријатијата може да придонесуваат кон негативното влијание врз човековите права или преку своите активности или, пак, деловните односи со други страни. Насочувачкиот принцип бр. 19 подетално го оброзложува прашањето како претпријатијата треба да се справат со ваквите ситуации. За потребите на Насочувачки принципи, под „активности“ се подразбираат и делувањето и пропустите, а под „деловни односи“ се подразбираат врските со деловните партнери, ентитетите во нивните вредносни ланци, и кој било друг недржавен или државен субјект кој е директно поврзан со нивното деловно работење, продуктите и услугите.

 14. Одговорноста да се почитуваат човековите права од страна на деловните претпријатија се однесува на сите претпријатија независно од нивната големина, сектор, контекстот во кој работат, сопственоста и структурата. Покрај ова, обемот и сложеноста на средствата преку кои претпријатијата ги исполнуваат своите обврски можат да варираат во зависност од овие фактори и од сериозноста на негативното влијание што делувањето на претпријатието го има врз човековите права.

Коментар

Средствата со кои деловното претпријатие ја исполнува својата одговорност да ги почитува човековите права треба да се пропорционални со, меѓудругото, неговата големина. Споредено со поголемите компании, малите и средните претпријатија може да имаат помали капацитети и помалку формални процедури и управни структури, така што нивните политики и процедури може да имаат различна форма. Но некои мали и средни претпријатија може да имаат големо негативно влијание врз човековите права, што повлекува примена на соодветни мерки без разлика на нивната големина.

Сериозноста на влијанието ќе се оценува според неговите размери, обем и (не)можност за поправање. Средствата преку кои деловното претпријатие може да ја исполнi својата одговорност во однос на почитување на човековите права може да се разликуваат и зависно од тоа дали и во колкава мера неговото деловно работење се одвива преку корпоративни групации или самостојно. Но одговорноста да се почитуваат човековите права се однесува подеднакво на сите деловни претпријатија.

15. Со цел да одговорат на својата обврска за почитување на човековите права, деловните претпријатија треба да имаат воспоставени политики и процеси соодветни на нивната големина и околности, како и:

- (а) Обврска да ги почитуваат човековите права преку своите политики;
- (б) Постапка за должно внимание во врска со човековите права, која овозможува идентификување, спречување, намалување и понесување одговорност за нивното влијание врз човековите права;
- (в) Процеси кои ќе овозможат обесштетување од какво било негативно влијание врз човековите права кое тие го предизвикуваат или кон кое придонесуваат.

Коментар

Деловните претпријатија треба да знаат и да покажат дека ги почитуваат човековите права. Тие не можат да го направат тоа доколку немаат усвоено конкретни политики и воспоставено соодветни постапки. Принциите бр.16-24 поподробно го образложуваат оваа прашање.

Б. Оперативни принципи

Обврски воспоставени со политиките

16. Со цел „вградување“ на обврската да се почитуваат човековите права, деловните претпријатија треба да ја изразат својата посветеност кон исполнување на оваа обврска преку исказ содржан во нивните политики дека тој:

- (а) Е одобрен од највисокото ниво во деловното претпријатие;
- (б) Е донесен преку консултирање релевантна внатрешна и/или надворешна експертиза;
- (в) Ги утврдува очекувањата во врска со човековите права на претпријатието од страна на персоналот, деловните партнери и други страни поврзани со неговото работење, производи или услуги;
- (г) Е јавно достапен соопштен, во и надвор од рамките на претпријатието, до целиот персонал, деловни партнери и други релевантни страни;
- (д) Е содржан во оперативните политики и процедури неопходни за негово вградување во деловно претпријатие.

Коментар

Терминот „изјава“ се користи генерички за да се описат кои било од средствата преку кои претпријатието се обврзува јавно да ги изложи своите обврски, заложби и очекувања.

Нивото на експертиза потребно за да се осигура дека изјавата е соодветно и сеопфатно изготвена, ќе

зависи од сложеноста на деловното работење на претпријатието. Ескпертизата може да дојде од различни извори, почнувајќи од веродостојни електронски или пишани извори, па сè до консултации со признаени експерти.

Изјавата за посветеноста треба да биде јавно достапна. Таа треба да биде соопштена до субјектите со кои претпријатието има договорни односи; со оние кои се директно поврзани со неговото работење, како на пример, државните безбедносни сили; инвеститорите; и во случајот на работење со значителни ризици по човековите права, со сите потенцијално засегнати страни.

Внатрешното соопштување на изјавата и на сродните политики и процедури треба јасно да укажат кои ќе бидат нивоата и системите на отчетност, и треба да биде придржано со неоходна обука на персоналот за релевантните деловни функции.

Како и државите, така и деловните претпријатија треба да се стремат кон кохерентност помеѓу својата одговорност да ги почитуваат човековите права и политиките и процедурите за спроведување на своите деловни активности и односи. Ова ги вклучува, на пример, и политиките и процедурите за финансиска или друг вид на стимулација за вработените; процедурите за набавки; и активностите за лобирање каде што се засегнати човековите права.

Преку овие и други соодветни средства, изјавите за политиките треба да бидат вградени почнувајќи од највисоките нивоа на деловното претпријатие, па до сите негови делови, кои инаку може да делуваат без свесност или обсир за човековите права.

Должно внимание во врска со човековите права

17. Со цел да се идентификува, спреши, намали или покрене одговорност за негативното влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да практикуваат должно внимание во врска со човековите права. Процесот треба да вклучува оценување на реалното и потенцијалното влијание врз човековите права, интегрирање и делување според наодите, следење на реакциите и информирање за преземените чекори. **Должното внимание во врска со човековите права:**

- (а) Треба да го опфаќа негативното влијание врз човековите права што деловните претпријатија може да го вршат или помагаат преку своите активности, или кое може да биде поврзано со нивното работење, производи, услуги или од нивните деловни односи;
- (б) Ќе се разликува востложеноста согласно големината на претпријатието, ризикот од сериозно влијание врз човековите права, како и од природата и контекстот на неговото работење;
- (в) Треба да е постојано, имајќи го предвид фактот дека ризиците за човековите права може да се менуваат со текот на времето како што се менува и работењето и контекстот во кој претпријатието работи.

Коментар

Овој принцип ги дефинира параметрите за должностото внимание во врска со човековите права, додека, пак, принципите бр. 18-21 ги изложуваат во детали неговите клучни компоненти.

Под ризици за човековите права се подразбираат потенцијалните негативни влијанија врз човековите права предизвикани од деловното претпријатие. На потенцијалните влијанија треба да се одговори преку превенција или ублажување, додека реалните ризици – оние коишто веќе се случиле – треба да бидат предмет на обесштетување (Принцип 22).

Должното внимание во врска со човековите права може да биде вклучено во поширокиот систем за управување со ризици на претпријатието, доколку тој не се сведува само на идентификување и

управување со материјалните ризици за самото претпријатие, и ги вклучува ризиците за имателите на права.

Должното внимание во врска со човековите права треба да се иницира во најраната можна фаза од развојот на секоја нова активност или однос имајќи предвид дека ризиците можат да бидат зголемени или намалени уште во фазата на структурирање на договорите или другите спогодби, како и наследени преку спојување или стекнување.

Секогаш кога вредносниот ланец на претпријатието вклучува повеќе субјекти, ќе биде значително потешко кон сите нив да се спроведе принципот на должно внимание во врска со потенцијално негативно влијание врз човековите права. Во ваков случај, деловните претпријатија треба да идентификуваат општи области каде што ризикот од негативно влијание врз човековите права е најголем, било да е поради контекстот во кој работи некој од добавувачите или клиентите, конкретното работење, вклучените производи и услуги, или други релевантни фактори, и да им даде приоритет со цел остварување на должностото внимание во врска со човековите права.

Кога деловното претпријатие придонесували се верува дека придонесува кон негативното влијание врз човековите права предизвикано од други страни, може да се отворат прашањата за негова вмешаност. Вмешаноста има и неправно и правно значење. Како неправна работа, деловното претпријатие може да биде перципирано како „учесник“ во активностите на друга странка каде што, на пример, може да се утврди потенцијална корист од злоупотребата која таа странка ја сторила.

Како правна работа, најголем дел од националните јурисдикции забрануваат учество во извршувањето на кривично дело, а дел од нив предвидуваат и кривична одговорност за деловните претпријатија во такви случаи. Вообичаено, граѓанските постапки може да се покренат поради наводниот придонес на претпријатието кон предизвикувањето на штетата што не значи дека тие секогаш би биле формулирани низ призмата на човековите права. Судската пракса во меѓународното кривично право укажува дека соучесништвото и помагањето подразбираат свесно давање практична помош или поттикнување што имало значително влијание врз вршењето на кривичното дело.

Практикувањето на должно внимание за човековите права би требало да им помогне на претпријатијата да го намалат ризикот од правни постапки покренати против нив, покажувајќи дека ги презеле сите разумни чекори за да избегнат вмешаност во наводните повреди на човековите права. Но претпријатијата кои практикуваат вакво внимание не треба да претпоставуваат дека со тоа автоматски и потполно ќе бидат ослободени од одговорноста за кршење или придонес кон кршењето на човековите права.

18. Со цел проценка на ризиците врзани со човековите права, деловните претпријатија треба да го идентификуваат и оценат секое конкретно или можно негативно влијание врз човековите права со кое може да се соочат преку своите активности или како резултат на своите деловни односи. Овој процес треба да:

- (а) Се заснова на внатрешна и/или независна надворешна експертиза за човековите права;
- (б) Вклучи значајни консултации со потенцијално погодените групи и други релевантни чинители, соодветно на големината на деловното претпријатие и природата и контекстот на неговото работење.

Коментар

Прв чекор во покажувањето на должно внимание за човековите права претставува утврдувањето и проценката на природата на конкретните и потенцијалните негативни влијанија врз човековите права во кои некое претпријатие може да биде вмешано. Целта на овој чекор е да се разбере конкретното влијание врз луѓето во дадениот контекст на деловно работење. Тоа вообичаено подразбира процена на состојбата на човековите права пред да се преземат предложените деловни активности, доколку е тоа можно; утврдување на лицата кои би можеле да бидат загрозени; составување список на

релевантни стандарди и прашања за човековите права; и предвидувањекако предложените активности и придржните деловни односи би можеле да влијаат негативно врз човековите права за кои е утврдено дека може да бидат загрозени. Притоа, претпријатијата треба да обрнуваат посебно влијание на сите конкретни влијанија врз човековите права на поединци кои припаѓаат на конкретни групи или категории од населението, а кои се изложени на поголем ризик од загрозеност или маргинализација, како и да ги имаат предвид различните ризици со кои се соочуваат жените и мажите.

Постапките за процена на влијанието врз човековите права може да бидат составен дел од други постапки, како што се постапките за процена на ризик или на влијание врз животната околина или општеството, но како основна појдовна точка треба да ги имаат сите меѓународно признати човекови права бидејќи претпријатијата практично можат да влијаат на сите овие права.

Имајќи ја предвид динамиката со која се менува состојбата со човековите права, процените за влијанието врз нив треба да се врши во редовни временски интервали: пред започнување нови активности или односи; пред донесување големи одлуки или спроведување сериозни промени во деловното работење (на пример, пред влез на одреден пазар, пласирање на нов производ, промена на политиката или поголеми промени кои влијаат врз претпријатието); во очекување или како одговор на промените во деловното опкружување (на пример, зголемени тензии во општеството); и периодично во текот на целата активност или однос.

За да можат претпријатијата точно да го проценат своето влијание врз човековите права, тие треба да настојуваат да ја сфатат загриженоста на потенцијално засегнатите страни така што ќе ги консултира непосредно, земајќи ги предвид јазичните и другите потенцијални препреки кон ефективното делување. Во ситуации каде што ваквите консултации се невозможни, претпријатијата треба да побараат разумни алтернативи како што се консултациите со меродавни, независни стручњаци, вклучително и бранителите на човекови права и останатите припадници на граѓанското општество.

Процената за влијанието врз човековите права претставува основ за следните чекори во остварувањето на должно внимание за човековите права.

19. Со цел да се спречи или намали негативното влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да ги интегрираат наодите од нивните проценки за влијанието во релевантните внатрешни функции и процеси, и да преземат соодветни чекори.

(a) Ефективното интегрирање подразбира:

- (i) Одговорност за справување со таквото влијание му е доделена на соодветното ниво и функција во рамки на деловното претпријатие;
- (ii) Внатрешното донесување одлуки, распределбата на буџетот и процесите на надгледување овозможуваат ефективен одговор на ваквите влијанија.

(6) Што ќе се подразбира под соодветно делување ќе зависи од:

- (i) Дали деловното претпријатие предизвикува или придонесува кон негативното влијание или дали е вклучено единствено поради тоа што влијанието е директно поврзано со неговото работење, производи или услуги кои произлегуваат од неговите деловни односи;
- (ii) Степенот на неговата сила да се справи со негативното влијание.

Коментар

Хоризонталната интеграција на резултатите од процената на влијанието врз човековите права на ниво на целото претпријатие може да биде корисна само ако обврските на претпријатието коишто произлегуваат од политиките за човекови права се вградени во сите негови релевантни функции. Тоа е неопходно за да може правилно да се разберат и земат предвид резултатите од процената, како и да се преземат соодветни мерки.

При оценувањето на влијанието врз човековите права, претпријатијата треба да ги разгледуваат како конкретните, така и потенцијалните негативни влијанија. Потенцијалните влијанија треба да се спречат или ублажат преку хоризонтална интеграција на резултатите од процената во рамки на целото претпријатие, додека, пак, конкретните влијанија – оние кои постојат - треба да бидат предмет на обесштетување (принцип 22).

Кога претпријатието ќе предизвика или може да предизвика негативно влијание врз човековите права, тогаш тоа треба да ги преземе неопходните чекори со цел негово сопирање или спречување. Кога претпријатието придонесува или може да придонесе кон негативното влијание врз човековите права, тогаш тоа треба да ги преземе неопходните чекори со цел негово сопирање или спречување и да ги искористи своите механизми на моќ за да ги ублажи последиците колку што е можно. Се смета дека претпријатието има вакви механизми доколку може да предизвика промени во погрешните практики на субјектите кои ја вршат штетата.

Ситуацијата е посложена кога претпријатието не придонесло кон негативното влијание врз човековите права, но сепак тоа влијание е непосредно поврзано со неговото деловно работење, производите и услугите кои произлегуваат од неговите деловни односи со некој друг субјект. Фактори кои се земаат предвид при изборот на соодветни мерки во таквите ситуации се механизмите на моќ коишто претпријатието ги има споредено со субјектот кој е во прашање, значењето на односите со тој субјект за претпријатието, сериозноста на повредата, како и тоа дали прекинот на односите со тој субјект бил имал негативни последици за човековите права.

Колку е посложена ситуацијата и колку е посложено нејзиното влијание врз човековите права, толку повеќе причини има претпријатието за да се советува со независни стручњаци при одлучувањето за начинот на кој ќе реагира.

Доколку претпријатието располага со механизми на моќ за да го спречи или ублажи негативното влијание, тогаш треба и да ги користи. Доколку нема доволно вакви механизми, треба да разгледа можни начини за нивно зајакнување. Претпријатието може да ги зајакне овие механизми на моќ така што ќе му понуди на засегнатиот субјект можност за зајакнување на неговите капацитети или некоја друга стимулација или, пак, така што ќе соработува со други чинители.

Постојат ситуации каде што претпријатието нема механизми на моќ за да го спречи или ублажи негативното влијание врз човековите права ниту, пак, е во можност да ги зајакне. Во ваква ситуација, претпријатијата треба да ја разгледа можноста за раскинување на односите со субјектот, при што треба да ги има предвид релевантните процени на потенцијалното негативно влијание што оваа постапка може да го има врз човековите права.

Кога односот е од „клучно значење“ за претпријатието, неговиот прекин ќе донесе нови предизвици. Одреден однос може да се смета за клучен доколку резултира со производ или услуга која е неопходна за деловното работење на претпријатието, а за кои не постои разумен алтернативен извор. Во ваквите случаи, мора да се земе предвид и сериозноста на влијанието врз човековите права: колку е посериозна повредата, толку побрзо претпријатието ќе треба да преземе чекори пред да донесе одлука за целисходноста на прекинувањето на односите. Во секој случај, претпријатието кое нема да ги прекине деловните односи со субјект кој ги крши човековите права, би требало да може да ги докажува своите континуирани напори со цел ублажување на влијанието на ваквото кршење, како и да биде спремно да ги прифати сите последици од продолжувањето на тој однос – како финансиските, така и последиците по својот углед.

20. Со цел да се верификува дали постои справување со негативното влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да ја следат ефективноста на своите преземени чекори. Следењето треба:

- (а) Да се заснова на соодветни квалитативни и квантитативни показатели;
- (б) Да добива фидбек и од внатрешни и од надворешни извори, вклучително и од засегнатите страни.

Коментар

Следењето е неоходно за да претпријатието биде информирано дали неговите политики за човекови права се спроведуваат на најдобар можен начин, дали делотворно реагирало на утврденото влијание врз човековите права, а со цел да обезбеди постојано подобрување.

Претпријатијата треба да вложат посебни напори во следењето на делотворноста на своите мерки за влијанијата врз човековите права на поединци од одредени групи или категориите на население кои се изложени на зголемен ризик од загрозување или маргинализација.

Следењето треба да биде составен дел на соодветните внатрешни постапки за известување. Претпријатијата треба да ги користат механизмите кои се веќе во употреба за други прашања. Овие механизми може да ги опфаќаат договорите и процените на работењето, како и анкетите и ревизиите, со примена на родово десегрегирани податоци по потреба. И механизмите на жалба на оперативно ниво може да дадат значајни повратни информации за делотворноста на должностното внимание на претпријатието за човековите права од страна на оние кои се непосредно погодени (види принцип 29).

21. Целејќи кон отчетност за справувањето со своето влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да се подгответи да го соопштат ова надворешно, особено кога загриженоста е изразена од или во име на засегнатите страни. Деловните претпријатија чие работење или работна средина носи ризици од сериозно влијание врз човековите права, треба формално да известуваат како се справуваат со нив. На сите нивоа, комуникацијата треба да:

- (а) Биде во форма и интервал кои ќе го одразат влијанието на претпријатието врз човековите права, и која ќе биде пристапна до целната публика;
- (б) Ќе даде доволно информации за да може да се процени соодветноста на одговорот на претпријатието на конкретна поврзаност со определено влијание врз човековите права;
- (в) За возврат, не носи ризик за засегнатите страни, персонал или за легитимните барања за доверливост во комерцијалното работење.

Коментар

Обврската на претпријатијата да ги почитуваат човековите права подразбира усвојување на политики и постапки преку кои, од една страна, тие ќе се запознаат, а од друга, ќе покажат како ги почитуваат човековите права во пракса. Ова го опфаќа и објавувањето на информации, со што се обезбедува и одреден степен на транспарентност и одговорност кон поединецот или групите кои може да бидат погодени, како и кон другите релевантни засегнати страни, вклучително и инвеститорите.

Информациите може да се предадат на различни начини, вклучително и за време на личните состаноци, дијалог преку интернет, консултации со засегнатите страни, како и преку поднесување јавно достапни формални извештаи. Формалното известување и самото може да еволуира, па така редовните годишни извештаи и извештаите за корпоративната одговорност/одржливост може да содржат и ажурирани податоци достапни на интернет и интегрирани финансиски и нефинансиски извештаи. Од претпријатијата се очекува да поднесуваат финансиски извештаи во случаи на опасност

од сериозно негативно влијание врз човековите права, независно дали причините лежат во природата на нивното деловно работење или, пак, во контекстот каде што работат. Извештајот треба да ги опфати и темите и показателите кои укажуваат како претпријатието го утврдува и се справува со негативното влијание врз човековите права. Независната проверка на извештаите за почитувањето на човековите права може да придонесе кон подобрување на нивната содржина и веродостојност. Показателите за конкретни сектори може да бидат и корисен извор за дополнителни информации.

Надомесчување

22. Онаму каде што идентификувале дека предизвикале или придонесле за негативно влијание, деловните претпријатија треба да обезбедат или да соработуваат со цел надомесчување преку легитимни процеси.

Коментар

Дури и претпријатието со најдобрата политика и практика може да предизвика или да придонесе кон негативното влијание врз човековите права кое инаку не го предвидело или, пак, не било во можност да го предвиди.

Кога деловното претпријатие ќе идентификува таква ситуација, независно дали е тоа во рамки на неговата должност за грижа за човековите права или, пак, на некој друг начин, неговата обврска да ги почитува човековите права ќе подразбира активно учество во постапката за надомест на штетата, самостојно или во соработка со други чинители. Жалбените механизми на оперативно ниво може да претставуваат делотворно средство за оние коишто можеби биле загрозени со активностите на претпријатието со цел овозможување на обесштетување, под услов да исполнуваат определени основни критериуми, наведени во принципот 31.

Во случај на негативно влијание кое не го предизвикало претпријатието или, пак, кон кое не придонесло, но кое е непосредно поврзано со неговото деловно работење, производи или услуги во рамки на неговите деловни односи, обврската да ги почитува човековите права носи обврска за претпријатијата сами да обезбедат обесштетување, иако тие може да имаат свој удел во тоа.

Во одредени ситуации, особено каде што постојат наводи за кривични дела, по правило неопходна е соработка со правосудните механизми.

Подетални упатства за механизмите преку кои загрозените страни можат да бараат надомесчување, вклучително и во случаи каде што се оспоруваат наводите за негативно влијание врз човековите права, се изложени во Поглавјето III за пристап до правни лекови.

Прашања поврзани со контекстот

23. Во сите контексти, деловните претпријатија треба да:

(а) Ги почитуваат сите важечки закони и меѓународно признаените човекови права, каде и да делуваат;

(б) Пронаоѓаат начини да ги почитуваат принципите поврзани со меѓународно признаените човекови права во случаи на спротивставени барања;

(в) Го третираат ризикот од предизвикување или придонесување кон сериозни злоупотреби на човековите права како прашање на правна усогласеност при секое работење.

Коментар

Иако контекстот или локалната средина може да влијаат врз опасноста по човековите права предизвикана од активностите и деловните односи на некое претпријатие, сепак сите претпријатија имаат иста обврска – да ги почитуваат човековите права каде и да вршат деловни активности. Во случаите каде што локалниот контекст го оневозможува исполнувањето на сите обврски во целост, од претпријатијата се очекува да ги почитуваат начелата на меѓународно признатите човекови права во најголема можна мера во дадените околности и во тој поглед, да бидат во состојба да ги поткрепат своите заложби.

Ризикот од соучесништво во тешки повреди на човековите права кои ги вршат други чинители (на пример, безбедносните сили) е поголем во некои деловни опкружувања, како што се подрачјата погодени од судирите. Претпријатијата треба да го третираат ваквиот ризик како прашање на правна усогласеност, имајќи ја предвид потенцијалната корпоративна правна одговорност што произлегува од екстериторијални граѓански тужби, како и од одредбите на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд во јурисдикции каде се утврдува корпоративна кривична одговорност. Покрај ова, директорите, раководителите и вработените може да бидат и лично повикани на одговорност за постапки кои претставуваат тешки повреди на човековите права.

Во таквите сложени контексти, претпријатијата треба да внимаваат да не ја отежнуваат ситуацијата. При изборот на најделотворната реакција, пожелно е да не се потпираат само на стручноста и консултациите со различните одделенија во рамки на претпријатието, туку да се обратат и до меродавни, независни, надворешни стручњаци, вклучително и оние во владите, граѓанското општество, националните институции за човекови права и релевантните мултилатерални иницијативи.

24. Онаму каде што има потреба да им се даде приоритет на активностите со цел справување со конкретно и потенцијално штетно влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба прво да настојуваат да го спречат или намалат оној ризик кој е најсериозен или оној каде што задоцнетата реакција би резултирала со ненадоместливост.

Коментар

Претпријатијата треба да се справуваат со сите негативни влијанија врз човековите права, но нема секогаш да бидат во можност да го сторат тоа истовремено. Доколку се принудени да приоретизираат, а во отсуство на конкретни законски насоки, претпријатијата треба да почнат со оние влијанија врз човековите права кои би биле најсериозни, поаѓајќи од тоа дека секоја задоцната реакција би можела да довела до ненадоместливост. Во овој контекст, сериозноста не претставува апсолутен концепт, туку зависи од другите влијанија врз човековите права кои претпријатието ги утврдило.

III. ПРИСТАП ДО ЛЕК

A. Основен принцип

 25. Како дел од нивната должност да штитат од злоупотреби на човековите права во сферата на деловното работење, државите треба да преземат соодветни чекори за да обезбедат пристап до ефективен правен лек кога вакви злоупотреби настануваат на нивната територија и/или јурисдикција за оние кои се погодени од нив, преку судски, административни, законодавни или други соодветни средства.

Коментар

Доколку државите не ги преземат соодветните чекори за истрага, казнување и обесштетување на повредите на човекови права од страна на претпријатијата, нивната обврска да ги штитат човековите права може да стане неделотворна, дури и бесмислена.

Пристапот до делотворни средства за правна заштита има и материјални и процесно-правни аспекти. Правните лекови достапни преку жалбените механизми коишто се опфатени во овој дел може да имаат цел дијапазон на материјални облици чија цел, општо кажано, ќе биде да ги неутрализираат или исправат сите настанати повреди на човековите права. Средствата за правна заштита можат да бидат во форма на извинувања, реституција, рехабилитација, финансиски или нефинансиски надомест како казни (кривични или административни, како што се паричните казни), како и спречување нови повреди по пат на, на пример, судски забрани или гаранции за неповторување. Постапките за правните лекови треба да бидат непристрасни и заштитени од корупција, како и од политички и други обиди за влијание врз нивниот исход.

За потребите на овие Насочувачки принципи, под жалба се подразбира неправда која поединец или група смета дека им е извршена во однос на некое нивно право кое, инаку, може да биде засновано на закон, договор, експлицитни или имплицитни ветувања, вообичаена практика или општи претстави за правичноста на заедницата која поднесува жалба. Терминот „жалбен механизам“ означува организирана судска или вонсудска постапка што ја спроведува државен или недржавен орган, а преку која може да се поднесе жалба поради повреда на човековите права од страна на претпријатијата и да се бара правна заштита.

Државните жалбени механизми можат да бидат во надлежност на некоја гранка или, пак, агенција на државата или независно тело основано во согласност со законот и уставот. Овие механизми може да бидат судски и вонсудски. Притоа, во некои механизми, жалителите непосредно бараат правна заштита додека, пак, во други тоа го прави посредник во нивно име. Такви жалбени механизми, на пример, се судовите (кривични и граѓански), понатаму судовите за работни спорови, националните институции за човекови права, националните канцеларии за контакт воспоставени во согласност со Насоките на Организацијата за економска соработка и развој на мултинационалните претпријатија, многубројните канцеларии на народните правоборнители и владините служби за разгледување жалби.

Обезбедувањето на пристап до средства за правна заштита во случај на повреда на човековите права од страна на претпријатијата ја наметнува и обврската државата да работи на подигање на јавната свест и рабирањето на овие механизми, начините за нивно користење, како и давање секаков вид на поддршка (финансиска и стручна) за таа цел.

Државните судски и вонсудски жалбени механизми треба да бидат темелот на поширокиот систем на правна заштита. Во рамките на еден таков систем, жалбените постапки на оперативно ниво може да обезбедат можности за поднесување жалби и решавање спорови во рана фаза. Државните механизми и механизмите на оперативно ниво може да бидат дополнети или зајакнати со заштитните мерки на иницијативите за соработка, како и со мерките на меѓународните и регионалните механизми за човекови права. Дополнителни насоки во врска со овие механизми се изложени во принципите бр. 26-31.

Б. Оперативни принципи

Државни судски механизми

26. Државите треба да преземат соодветни чекори преку кои ќе обезбедат ефективност на домашните судски механизми при справување со злоупотребите на човековите права во сферата на деловното работење, вклучително и преку разгледување разни начини за намалување на правните, практичните и други релевантни препреки кои може да водат кон одбивање пристап до лекот.

Коментар

Делотворните судски механизми се клучни во обезбедувањето на пристап до средствата за правна заштита. Нивната способност за решавање спорови во врска со повредите на човековите права од страна на претпријатијата зависи од нивната непристрасност, интегритет и можност да водат доследна постапка.

Државите треба да внимаваат да не создаваат препреки кои би го спречиле поднесувањето на легитимни тужби пред судовите кога обраќањето на судот е од суштинска важност за пристапување до средствата за правна заштита или кога не постојат алтернативни извори на делотворна правна заштита. Исто така, тие треба да се погрижат дека делењето на правдата нема да биде оневозможено од корумпирани судски процеси, дека судовите се независни од економските или политичките притисоци од други државни органи или деловни чинители, како и дека ништо не го спречува легитимното и мирно делување на бранителите на човековите права.

Законските препреки кои може да го спречат мирното решавање на легитимните тужби поврзани со повредите на човековите права од страна на претпријатијата може да се појават, на пример, кога:

- Припадниците на корпоративните групи имаат можност да ја избегнат својата законска одговорност на начин на кој таа е уредена со домашното кривично и граѓанско право;
- Подносителите на жалби се лишени од своите права во државата–домаќин и немаат пристап до судовите во матичната држава, без оглед на основаноста на жалбата;
- Определени групи, на пример, домородното население или мигрантите, не го уживаат истото ниво на правна заштита на човековите права кое му се дава на останатото население.

Практичните и процесните пречки за пристап до судските средства за правна заштита може да се појават, на пример, кога:

- Трошоците за поднесување жалба го надминуваат износот кој има за цел да го одврати подносителот од поднесување неосновани жалби и/или кој не може да биде намален до разумно ниво со поддршка од владата, „пазарните“ механизми (како што се обезбедувањето на одговорност во случај на судски постапки и трошоците за водењето на спорот), или други средства;
- Подносителите на жалбите имаат тешкотии да ангажираат правни застапници поради недостиг на средства или на друга стимулација за да адвокатите ги советуваат за работи од оваа област;
- Не постојат адекватни можности за спојување на жалбите или за водење постапки во кои би учествувале застапници (на пример, поднесување групна жалба или други постапки за разгледување колективни жалби);

- Државните тужители немаат доволно ресурси, стручност и поддршка за да ги исполнат обврските на државата сама да ја истражува вмешаноста на поединците и претпријатијата во кривични дела поврзани со човековите права.

Голем дел од овие препреки се резултат, или комбинација, на често присутен расчекор помеѓу страните и постапките за жалбите во врска со повредите на човековите права од страна на претпријатијата, како што се разликите во нивните финансиски средства, пристапот до информации и стручното знаење. Дотолку повеќе, поради дискриминацијата и ненамерните последици од начинот на кој судските механизми се формирани и функционираат, припадници на некоја група или дел од некое населението кои се изложени на поголем ризик од загрозување или маргинализација, често се соочуваат со дополнителни културни, општествени, физички и финансиски пречки во користењето и ползувањето на тие механизми. Особено внимание треба да им се обрне на правата и потребите на определени групи или делови од населението во сите фази на правната заштита: пристап, постапки и исход.

Државни вонсудски механизми за решавање спорови

27. Државите треба, покрај судските механизми, да овозможат ефективни и соодветни несудски механизми, како дел од еден сèвкупен државен систем на правни лекови за злоупотребите на човековите права во сферата на деловните односи.

Коментар

Административните, законодавните и останатите вонсудски механизми играат клучна улога во надополнувањето на судските механизми. Дури и таму каде што судските системи се делетворни и располагаат со доволно средства, тие не можат сами да го сносат целиот терет што го носи разгледувањето на сите наводни повреди; судска правна заштита не е секогаш неопходна ниту, пак, жалбениот пристап е секогаш пожелен.

Празнините во обезбедувањето на правната заштита во случај на повреди на човековите права од страна на претпријатијата може да бидат пополнети, таму каде што е соодветно, преку проширување на надлежностите на постојните вонсудски механизми и/или преку воспоставување нови механизми. Овие механизми може да бидат засновани на посредување, арбитража или да применуваат други културолошки прифатливи постапки усогласени со стандардите за човекови права – или, пак, да претставуваат комбинација од овие механизми – во зависност од прашањата за кои станува збор, постоењето на јавен интерес и потребите на различните страни. За да бидат делетворни, тие треба да ги исполнат критериумите изложени во принципот 31.

Во оваа смисла, посебна улога играат националните институции за заштита на човековите права.

Како и со судските механизми, државите треба да ги разгледаат сите начини за отстранување на нееднаквоста меѓу страните во постапките врзани за повредите на човековите права од страна на претпријатијата и сите дополнителни препреки со кои се соочуваат припадниците на групите или категориите на население кои изложени на поголем ризик од загрозување или маргинализација.

Недржавни механизми за решавање спорови

28. Државите треба да разгледаат различни можности за олеснување на пристапот до ефективни недржавни механизми за решавање спорови поврзани со злоупотреба на човековите права во сферата на деловните односи.

Коментар

Една од категориите на недржавни жалбени механизми ги опфаќа оние кои ги воспоставуваат претпријатијата, сами или пак заедно со засегнатите страни, индустриското опкружување или групи на повеќе засегнати страни. Тие претставуваат вонсудски механизми, но може да водат постапки засновани на арбитража, дијалог и други културолошки прифатливи постапки усогласени со стандардите за човекови права. Овие механизми може да нудат посебни предности, како на пример брзина на пристап и на давање заштита, помали трошоци и/или можност за решавање транснационални спорови.

Другата категорија ги опфаќа регионалните и меѓународните тела за заштита на човековите права. Тие тела најчесто се занимаваат со наводните повреди на обврските за почитување на човековите права од страна на државата. Но некои од нив се занимаваат и со неисполнувањето на обврските според кои државата треба да ги штити сите поединци од повреди на човековите права од страна на деловни претпријатија.

Државите може да играат корисна улога за јакнењето на свеста и олеснувањето на пристапот до овие можности, покрај механизмите кои тие сами ги обезбедуваат.

29. Со цел да се овозможи рано и директно разрешување на споровите, деловните претпријатија треба да основаат или да учествуваат во ефективни механизми на оперативно ниво за поединци и заедници кои може да бидат негативно засегнати.

Коментар

Жалбените механизми на оперативно ниво се пристапни до поединци и групи врз кои претпријатието може да има негативно влијание. Вообичаено, со нив управуваат претпријатијата, сами или во соработка со други, вклучувајќи ги и релевантните заинтересирани страни. Овие механизми може да вклучат и обезбедување на пристап до заемно прифатливо надворешно стручно лице или тело. Притоа, подносителот на жалбата не мора да користи други средства за правна заштита пред да се обрати кај овие механизми. Тие можат непосредно да се обратат до претпријатијата, да учествуваат во процената на прашањата и да бараат надоместувањето на која било штета.

Жалбените механизми на оперативно ниво вршат две клучни функции поврзани со обврската на претпријатијата да ги почитуваат човековите права.

- Прво, тие го поддржуваат утврдувањето на негативни влијанија врз човековите права во состав на континуирана должно внимание на претпријатијата за човековите права. Тоа го прават така што обезбедуваат канали преку кои непосредно загрозените субјекти од деловното работење на претпријатијата ќе можат да ја искажат својата загриженост поради постоечко или идно негативно влијание. Преку анализа на жалбите, деловните претпријатија можат да ги утврдат своите системски проблеми и соодветно да го прилагодат своето работење.
- Второ, овие механизми им овозможуваат на претпријатијата да ја разгледаат жалбата и да ја надоместат штетата во рана фаза, со што се спречува зголемувањето на сторената штета и бројот на жалбите.

Ваквите механизми не треба да бараат жалбите или приговорите да бидат поднесени откако ќе се достигне определено ниво на повреда на човековите права. Поточно, тие имаат за цел да ги утврдат сите легитимни причини за загриженост на сите оние кои можат да бидат неповољно засегнати од деловното работење на некое претпријатие. Доколку тие причини за загриженост не се утврдени и разгледани, со текот на времето може да прераснат во поголеми спорови и повреди на човековите права.

Жалбените механизми на оперативно ниво треба да задоволуваат определени критериуми со што ќе се обезбеди нивната делотворност во пракса (принцип 31). Овие критериуми може да бидат

задоволени преку различни видови на жалбени механизми во зависност од потребите кои се условени од размерите, ресурсите, секторите, културните и други параметри.

Жалбените механизми на оперативно ниво може значително да придонесат кон пошироко ангажирање на засегнатите страни и постапки за колективно преговарање, но не можат бидат нивна замена. Тие не треба да се користат заради ослабување на улогата на синдикатите во решавањето на работните спорови ниту, пак, заради оневозможување на пристапот до судски и вонсудски жалбени механизми.

30. Индустриската, повеќекратните засегнати страни, и други иницијативи за соработка кои се базираат на почитувањето на стандардите на човековите права треба да обезбедат достапност до ефективни механизми за решавање спорови.

Коментар

Стандардите поврзани со човековите права сè почесто се содржани во обврските кои ги преземаат индустриските тела и иницијативите за соработка, како и иницијативи чиј дел се повеќекратните засегнати страни, и тоа преку кодексите на однесување, стандардите за квалитетот на работењето, и глобалните рамковни спогодби помеѓу синдикатите и транснационалните корпорации и слични програмски документи.

Таквите иницијативи за соработка треба да обезбедат достапност на делотворните механизми преку кои загрозените страни или нивните легитимни претставници ќе можат да изнесат загриженост кога веруваат дека обврските за кои станува збор не се исполнети. Легитимноста на ваквите иницијативи може да биде доведена во опасност доколку тие не обезбедат вакви механизми. Овие механизми може да бидат воспоставени на ниво на поединечни членови, на ниво на иницијативи за соработка или, пак, и на двете нивоа. Тие треба да овозможат повикување на одговорност и обесштетување на негативното влијание врз човековите права.

Критериуми за ефективност на механизмите за вонсудско решавање спорови

31. Со цел да обезбеди нивна ефектиност, несудските државни и недржавни механизми за решавање спорови треба да бидат:

- (а) **Легитимни:** да овозможуваат доверба кај засегнатите страни за кои се наменети, и да бидат одговорни за правично спроведување на постапките за решавање спорови;
- (б) **Пристапни:** да им бидат познати на сите засегнати страни за кои се наменети и да овозможуваат соодветна помош за оние кои може да се соочуваат со пречки во пристапот;
- (в) **Предвидливи:** да пружаат јасна и позната постапка со индикативна временска рамка за секоја фаза, како и појаснување за видовите на расположливи процеси и исходи и средства за следење на имплементацијата;
- (г) **Правични:** да настојуваат да им обезбедат на страните во спорот разумен пристап до информации, совет и експертиза, потребни за вклучување во процесот на разрешување на спорот под фер, познати и достојни услови;
- (д) **Транспарентни:** да ги информираат страните во спорот за напредокот и да даваат доволно информации за делувањето на механизмот во насока на гradeње доверба во неговата ефективност и задоволување на кој било загрозен јавен интерес;

(ѓ) Компабилни со правата: да обезбедуваат дека исходите и лековите се во согласност со меѓународно признаените човекови права;

(е) Извор на континуирано учење: да ползваат релевантни мерки со цел утврдување насоки за подобрување на механизмот и спречување идни спорови и штети;

Исто така, механизмите на оперативно ниво треба да бидат:

(ж) Засновани на залагање и дијалог: консултирање на засегнатите страни, за кои се наменети, за нивниот дизајн и работење и насочување кон дијалогот како средство за справување и решавање на споровите.

Коментар

Жалбениот механизам може да ја исполнi својата цел само доколку луѓето на кои им е наменет знаат дека постои, имаат доверба во него и можат да го применуваат. Овие критериуми претставуваат показател за осмислувањето, ревидирањето и оценувањето на вонсудските механизми, кој инаку помага да се обезбеди нивната делотворност во пракса. Лошо смислен или лошо спроведен жалбен механизам може да доведе до продлабочување на чувството на нездадоволство меѓу загрозените страни, зајакнувајќи го нивното чувство на на беспомошност и непочит спрема самиот процес.

Првите седум критериуми се однесуваат на сите државни и недржавни жалбени механизми засновани на арбитража или дијалог. Осмиот критериум се однесува на механизми на оперативно ниво кои функционираат со помош на претпријатијата.

Терминот „жалбен механизам“ тутка се користи во техничко-правна смисла. Терминот сам по себе не е секогаш соодветен или правилен кога се зборува за некој конкретен механизам, но критериумите за делотворност остануваат исти во сите случаи. Следи коментар за конкретните критериуми:

а) Заинтересираните страни на кои им е наменет механизмот мораат да имаат доверба во него за да се решат да го користат. Еден од најважните фактори во градењето на довербата кај засегнатите страни е одговорноста дека странките во оваа постапка не можат да влијаат врз нејзиното правично спроведување;

б) Пречките во пристапот може да опфаќаат отсуство на свест за механизмот, јазикот, нивото на писменост, трошоците, локацијата на механизмот и стравот од реперкусии;

в) За да биде доверлив и применуван, механизмот треба да дава јавно достапни информации за постапката која ја пружа. Потребно е да се почитуваат пропишаните рокови за секоја фаза колку што е можно, но понекогаш може да постои потреба од флексибилност;

г) Засегнатите страни кои се жалат или се во спор со деловни претпријатија вообичаено имаат многу помал пристап до информации и стручни ресурси, а често немаат ни доволно финансиски ресурси за да ги покријат. Нерешавањето на оваа нееднаквост може да го отежни спроведувањето на правична постапка, да ја ослabi перцепцијата за правичноста на постапката, како и да го попречи постигнувањето на трајно решение;

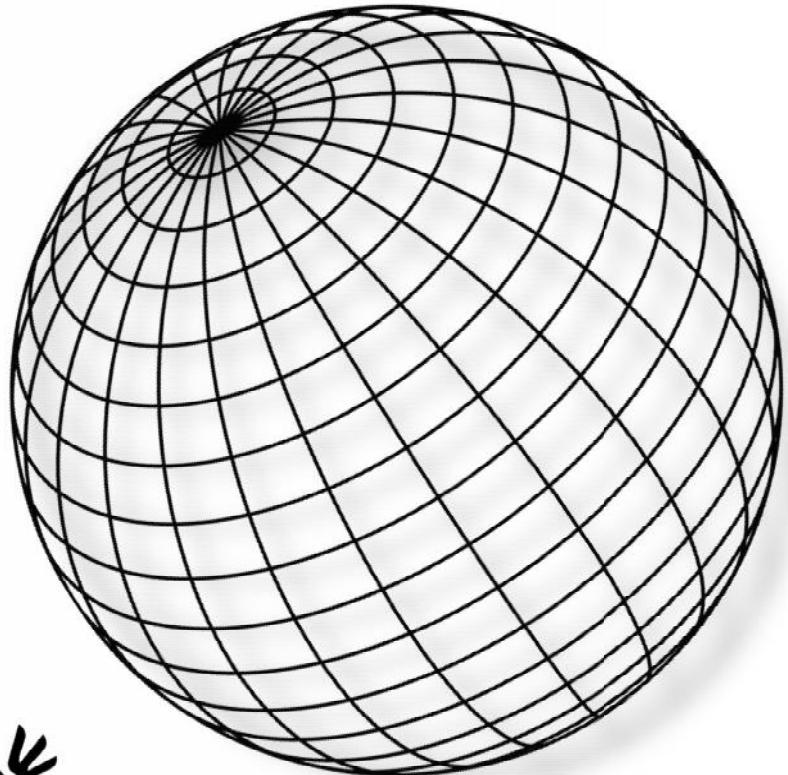
д) Редовното известување на странките за текот на разгледување на поединечните жалби може да биде од клучно значење за зачувување на довербата во постапката. Од големо значење за зацврстување на легитимноста на механизмот и на довербата во него може да биде обезбедувањето на транспарентност во работата на механизмите во поширок круг на засегнати страни, објавувањето на статистички податоци, студии на случаи или други подетални информации за решавањето на определени предмети. Истовремено, секогаш кога е неопходно, потребно е да се обезбеди доверливост на дијалогот меѓу странките, како и на идентитеот на засегнатите поединци;

ѓ) Жалбите често не се формулирани од аспект на човековите права и многу од нив првично не укажуваат на можноста за кршење на човековите права. Сепак, онаму каде што исходите имаат последици по човековите права треба да се преземат мерки за да се обезбеди дека тие се во

склад со меѓународно признатиите човекови права;

е) Редовната анализа на честотата, карактеристиките и причините за жалбите може да им овозможи на институциите кои управуваат со овие механизми да ги утврдат и да влијаат врз политиките, постапките или практиките кои треба да се променат за да се спречи можна идна штета;

ж) Консултациите со засегнатите групи во врска со структурата и функционирањето на жалбениот механизам на оперативно ниво може да придонесат кон поворојатно задоволување на нивните потреби, негово користење во пракса и постоење на заеднички интерес за негова успешност. Со оглед на тоа дека е нелегитимно претпријатието да биде истовремено и предмет на жалба и да решава по неа, овие механизми треба да се фокусираат на постигнување заедничко решение преку дијалог. Арбитражата, онаму каде што е потребна, треба да ја спроведува легитимен и независен механизам како трета страна.

СТУДИЈА

Центар за регионални истражувања и соработка

